

בנקודת הכובד - מצביאות בחזית התעלה במלחמת יום הכיפורים

ספר זה מתמקד במצביאות בהתגלותה בדרג השדה הבכיר, בדרג מפקד האוגדה וצוותו. זהו סיפור על מצביאות באופן בו התגלתה בשדה הקרב, בקרבות מלחמת יום הכיפורים, של אוגדה 143, אוגדת אריאל שרון. הבאנו את ההקדמה לספר שכתב האלוף גרשון הכהן

אלוף גרשון הכהן*

בשונה מספרים אחרים העוסקים בתופעת המצביאות בדרגה העל האסטרטגי, כדוגמת ספרו של אליוט א. כהן "הפיקוד העליון", ספר זה מתמקד במצביאות בהתגלותה בדרג השדה הבכיר, בדרג מפקד האוגדה וצוותו. לפנינו אם כן, סיפור על מצביאות באופן בו התגלתה בשדה הקרב, בקרבות מלחמת יום הכיפורים, של אוגדה 143, אוגדת שרון.

מחברי הספר, אלוף (במיל') ג'קי אבן ואל"ם (במיל') שמחה מעוז, מספרים לנו על אותה התרחשות הרואית שזכו ליטול בה תפקיד משמעותי: האלוף (במיל') ג'קי כסגן מפקד האוגדה ואל"ם (במיל') שמחה מעוז כעוזרו. השתתפותם האישית במלחמה היא מקור הסמכות שנטלו לעצמם לכתוב את סיפורם, אולם לא בסיפור חוויותיהם האישיות עוסק הספר אלא בתיאור המלחמה מנקודת המבט של קצינים בכירים שזכו להיות שותפים למעשה המצביאותי של מפקדם האלוף (במיל') אריק שרון.

בחרתי להשתמש במילה סיפור ולא מחקר, כי לסיפור טוב עוצמה רבה פי כמה ממחקר היסטורי מדוקדק מהסוג הממוקד בפרטים

ומתאר בקפדנות רק מה שקרה, ללא עומק של סיפור, היכול ללמד גם על מה שיכול לקרות. בתודעת חובה למען דורות של מפקדים ביקשו המחברים לתאר את ניסיונם באותה מלחמה, במטרה ללמד דור צעיר של מפקדי שדה בדרג הבכיר, את מהותה של האחריות המוטלת עליהם, עד כמה גורל המערכה מוטל על שכמם.

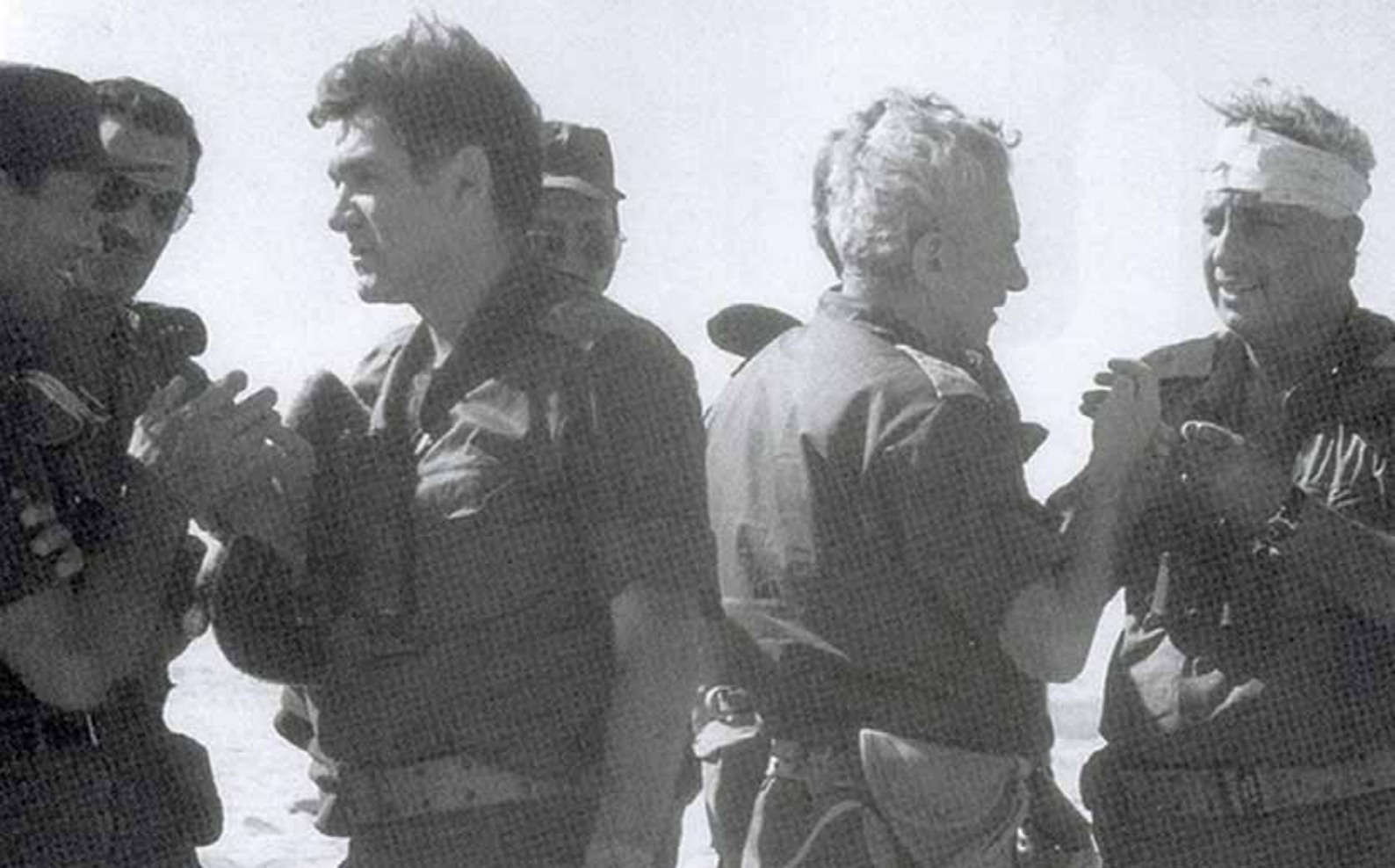
מסיבות עקרוניות, המקובלות בצבאות העולם, מפקד אוגדה נחשב לגנרל הנושא דרגת אלוף (מייג'ור-גנרל). לא רק מיקומו הפורמלי בהיררכיה הצבאית קובע את דרגתו זו, אלא הפונקציה הייחודית שאותה הוא ממלא כאדם הנדרש לעמוד בנקודת הממשק בין המלחמה בממדיה המערכתיים והאסטרטגיים. מפקד האוגדה בעצמו, בתבונתו המקצועית, בסמכות מנהיגותו ובקרדיט האישי שלו – הקובע גם כלפי הדרג המדיני את משקלן הסגולי של חוות דעתו והמלצותיו – משמש נקודת תיווך בין הבנת המלחמה כאוסף של אירועי "מיקרו" לבין הבנת מגמת המלחמה בנקודת המבט הרחבה כאירוע "מקרו".

בעוד שמקובל לחשוב ולעיתים אף ללמד, כי הדרג האסטרטגי העליון פוקד כלפי

מטה "מה לעשות" ומשאיר לדרג המבצע את האחריות לקבוע "איך לעשות", הכרה מקרוב של התהוות המלחמה מלמדת עד כמה מתרחש לעיתים ההפך הגמור. מי שידע "איך לעשות" ומאמין ביכולתו לעשות, יכול לשכנע דרג פוקד בדיון הרה הגורל על אודות אותו "מה" שמתבקש הדרג העליון להורות לעשותו. מאבקו של שרון למען מימוש רעיון הצליחה הוא מופת לעניין זה. קרב הצליחה היה כמובן נקודת שיא במלחמת יום הכיפורים, והספר מתאר את התפתחות המלחמה מנקודת המבט של אוגדת שרון – בהתהוות לקראת שיא זה. בתוך כך, ניתן ללמוד רבות גם על מבוכת ימיה הראשונים של המלחמה – בקשיי המערכה המגננתית.

ימי מלחמה ראשונים - המערכה המגננתית

באופן בהיר וביקורתי מתאר הספר את עומק ההפתעה האופרטיבית שהתגלתה בשיאה בקרבות 8 ו-9 באוקטובר. הפתעה זו מתגלה כעולה במשמעויותיה על ההפתעה המודיעינית הידועה, זו שהייתה כרוכה באי מתן ההתרעה על עצם פריצת המלחמה. בעצם התוצאות הטקטיות של הקרבות שהתחוללו

מתוך הספר: המצביאים. מימין: אריאל שרון, חיים בר-לב, דוד אלעזר, משה דיין (באדיבות אורי דן)

המתפתחות ולגבש את הרעיון בו ייערך מפקד האוגדה לקראתו וינצלן לתועלתו. למועקה המתלווה לשאלות אלו אין פרוצדורה גואלת. למצביא בדרג השדה, מפקד אוגדה, המאמין ביכולותיו – קיימת בדין זה השפעה מכוננת הכרוכה בסמכותו, המעוגנת בעצם נגיעתו האישית בחיכוך הקרב הממשי, כמו גם נגיעתו האישית ביכולות המבצעיות הממשיות של מפקדיו וחיליו. גם בעניין זה מתברר כי מבחנו של מפקד האוגדה מתקיים לא רק בסמכותו אל מול פקודיו, אלא גם בסגולתו להשפיע ברמות שמעליו.

מצביאות וחיכוך עם הממונים

למאבקו של שרון למען מימוש תפיסתו ורעיונותיו אין תקדים במורשת מלחמות ישראל. ישנם המבקרים אותו על אורח ניהולו של מאבק זה ומצביעים עליו כשותף למה שכונה בימים שאחרי המלחמה – מלחמת הגנרלים. אולם ניתן גם לומר דווקא להפך. מצאתי בסיפור זה ביטוי לעוצמה האישית הנדרשת ממפקד שדה בדרג הבכיר, על מנת להצליח ולרתום את הרמות הממונות לרעיונותיו.

התרחשותן. ככאלה הן שאלות מובהקות למצביא, והכרעה בהן מוטלת על מפקדי המערכה. מסכת החרדות וההתלבטויות שליוותה את גיבושו של רעיון הצליחה היא דוגמה המעניקה השראה ללמידה מעמיקה על התפקיד המרכזי הנועד למפקד האוגדה בתרומתו לגיבוש החלטות הרות גורל כאלה, גם בדרג המטכ"ל וגם בדרג המדיני.

קרב הצליחה - לשם מה?

ביסודה של היכולת להחליט על פעולה כלשהי, אדם בעל תבונה מברר תחילה – לשם מה. בקבלת החלטה הרת גורל על מערכה מתקפתית שאלת ה"לשם מה" או "התכלית", היא שאלת השאלות ובירורה כרוך בליבו נוקב, במאמץ לגבש החלטה על עיתוי, כיוון וקווי סיום למערכה. בתוך כך מובלטת היטב בספר משמעות הדילמה שהתמקדה בהמתנה לחציית הדיוויזיות המשוריינות המצריות את התעלה, לקראת ה-14 באוקטובר, ולשאלת המגמה המתפתחת לקראת חידוש המתקפה המצרית. תהפוכות אלה בהתפתחות מהלכי המלחמה, יוצרות את הכורח לשפוט בשיקול דעת חד פעמי, את טבען והגיונן של המגמות

בין כוחות צה"ל לבין הכוחות המצריים בימים הראשונים, נוצרה תדהמה מטלטלת. היא נבעה מתפיסת הפעולה ושיטת הלחימה של כוחותינו, שנמצאה לא מתאימה ולא בנויה כנדרש, להתמודדות ברעיון הפעולה המצרי, שהתבסס על מסה רחבה של חי"ר רווי בטילי נ"ט. רבות נכתב על האופן בו הסתגלו הכוחות הלוחמים בדרג הגדוד והפלוגה למציאות חדשה ומפתיעה זו. אך באופן ייחודי, הספר שלפנינו מתמקד בתיאור אתגר ההסתגלות באופני ביטוי הכרוכים ברמה האוגדתית: במאבקו של מפקד האוגדה על שימור היוזמה ההתקפית, גם במסגרת המגננה, בעיקר ב-9 באוקטובר, ועל האופן שבו ייצבה האוגדה את קו ההגנה בגזרת "חמדיה" – "כישוף", כהישג בקרב ההגנה, שעיצב בהמשך את התנאים למתקפת הנגד – קרב הצליחה.

המעבר ממגננה למתקפה

מתי מסתיימת תקופת המגננה? האם נוצרו תנאים למעבר למתקפה? לשאלות אלה כמו לשאלות מערכתיות ואסטרטגיות אין ולא יכול להיות "פתרון בית ספר". הן מחייבות שיפוט הממוקד להקשר

כמפקד בר-סמכא, שותף להחלטות ובעל יכולת לקחת מטלות לאחריותו האישית, לשאת תחת פיקודו האישי בחלק ממישמות המפקד. האופן בו פיקד אלוף (במיל') ג'קי מחפ"ק על קרבות 8 ו-9 באוקטובר הוא פרק מאלף בחלוקת האחריות בפיקוד שדה קדמי בין מפקד לסגנו. גולת הכותרת לתרומתו של סגן מפקד האוגדה לקרב הצליחה מתמקדת כמובן באחריותו האישית של ג'קי, להובלת הדוברות וגשר הגלילים אל התעלה, להשקת ובניית הגשרים, ולארגון "החצר" באזור הצליחה כצוואר בקבוק דרכו צלחו האוגדות את התעלה תחת אש ארטילרית רצופה. הסיפור האישי שמציג אלוף (במיל') ג'קי אבן חייב להילמד כמופת לכלל מפקדי השדה הבכירים, מפקדים וסגני מפקדים כאחד.

סיכום

פיקוד מצביאותי במלחמה שונה מהותית מניהול פס יצור. מלחמה היא אירוע רחב היקף והפיקוד הבכיר בדרג השדה הוא פיקוד על לוחמים ואמצעי לחימה, בסביבה דינמית ומשתנה, היוצרת התהוות שעל פי רוב אינה ניתנת לשליטה ריכוזית. התהוות זו מחייבת את המצביא למיומנות של רב חובל באניות המפרש האמון עם צוותו על ניצול הרוח לצרכיו, בידועם היטב כי אין הם שולטים ברוח אך יש ביכולתם לנצל היטב על מנת להגיע בכוחה ליעדם. סיפור המלחמה כפי שנראתה והובלה בידי מפקדים שעמדו בה במבחן המצביאות, יכול וצריך לשמש מופת לימודי לדור מפקדים חדש החייב להכין עצמו למבחנים חדשים, שגם בהם תידרש מצביאות ברמה גבוהה. להכשרת הפיקוד הקרבי הבכיר בצה"ל ולעמידה מוצלחת במבחנים שעוד נכוננו לנו, ספר זה הוא מקור השראה רב ערך.

* **אלוף גרשון הכהן** – מפקד המכללות של צה"ל ומפקד הגייס הצפוני.

(סקירה יותר מלאה של הספר פורסמה באתר השריון במדור ספרים)

מילה לקורא מאת המחברים (קטע)

קטו הזקן, שתכופות כיהן כמפקדם של גיסות רומא ותמיד ניצח, האמין שהוא יעשה שירות טוב יותר לארצו אם יכתוב על עניינים צבאיים במקום על מעלליו האישיים בשדה הקרב, שכן תוצאותיהם של מעשי גבורה הם ארעיים, ואילו מה שמועלה על הכתב למען הכלל – תועלתו נצחית. **וגטיוס (De Re Militari)**

"בנקודת הכובד": יעקב (ג'קי) אבן ושמחה מעוז, הוצאת מודן הוצאה לאור וצה"ל הוצאת "מערכות", 2012, 310 עמודים ועוד צילומים

בשעה זו אמרו חז"ל, "יש קונה עולמו בשעה אחת". זהו סיפור הגבורה של האוגדה כולה, על כלל מפקדיה ולוחמיה שנענו בניאמנות אין קץ לציפיותיו של מפקד האוגדה והעניקו לו את הביטחון והאמונה כי יש ביכולתם לממש בהצלחה את המשימות שידרוש מהם.

ליל ראשית קרב הצליחה, הוא רק לילה אחד בין לילותיה הארוכים של מלחמה זו, אולם ללא ספק הייתה בו נקודת שיא המתוארת היטב בשלבי התהוותה מן הרגע הראשון בו מתארגנות חטיבות האוגדה לקרבות ההגנה ב-7 באוקטובר, דרך קרבות 8 ו-9 באוקטובר ועד להתגבשות רעיון הצליחה בנקודת היפוך במעבר ממגננה למתקפה.

תפקיד סגן מפקד האוגדה

האלוף (במיל') ג'קי אבן מספר את סיפורו הכולל של לחימת האוגדה ובתוך כך גם את סיפורו כסגן המפקד, על מכלול החובות שהיו מוטלות עליו במערכה הכבדה: החל ממישמת ההתארגנות הראשונית בימ"ח, ארגון ההיסע המבצעי ארוך הטווח ממחנות האוגדה בין באר שבע לתל אביב, אל קדמת החזית בתעלת סואץ, וכלה בפיקוד מחפ"ק על מאמצי לחימה משמעותיים שהופקדו בידי בפקודת מפקד האוגדה. סיפורו של סגן המפקד מציג בספר את מלוא הציפייה מדמות הסגן – לעמוד לימינו של המפקד לא רק כמחליף פוטנציאלי לעת צרה, אלא

על פי טבעה, מצביאות כנראה גם בהיווצרותם של מצבי חינוך, גם בין מפקדי האוגדות השותפים למערכה וגם אל מול הדרג הממונה. כך לדוגמה, עיון בדילמה ובמחלוקת שנוצרה בין בר-לב כמפקד החזית לבין שרון, על המשך העברת הכוחות ומיצועי פוטנציאל הצליחה, בטרם הרחבת השליטה על צירי הגישה לתעלה והקמת גשר הגלילים, מלמד כי בדיוק כך רצוי שיקרה. מן הצד האחד עמדת הזהירה והשקולה של בר-לב בהשהיית המשך הצליחה עד לביסוס הגשר, נמצאה בהמשך כנכונה באופן בו נדרשה עמידת הגשרים תחת אש ארטילרית צפופה ורציפה. מן הצד השני, ללא התנהלותו הדוחפת של שרון, ופעילותם המסורה של אנשיו ובהם סגן מפקד האוגדה, לא הייתה נוצרת הצליחה ואף לא הגישור המלא. התבוננות מבט של חכמה שלאחר מעשה, בעימות ובשווי המשקל המשלים שנוצר בין שרון לבר-לב מטילה אור על מחלוקת עניינית וראויה בין מפקדים בכירים המתרחשת בתוך עצם ניהול המערכה והיא ראויה להילמד היטב.

השפעת המפקד בפיקוד מלכנים בקדמת החזית

נוכחותו של שרון בשדה הקרב והשפעתו מקרוב על עצם הלחימה בלטה יותר מכל בלילה הראשון למבצע "אבירי לב" – ליל 15-16 באוקטובר – ראשיתו של קרב הצליחה. בשתי החלטות גורליות ראוי להיזקף הקרב לזכותו של שרון:

1. בנחישות שלא לדחות את ליל ה"ע" לפתיחת המערכה, למרות הכישלון מעורר הדאגה בהנעת הדוברות וגשר הגלילים אל קידמת אזור הצליחה.
 2. בהחלטה הברורה, להניע בעוד לילה, את חטיבת הצנחנים של דני מט אל ראש הגשר, למרות ערפל הקרב באשר למצבה של חטיבת אמנון רשף, חטיבה 14, בלחימתה העקובה מדם, ליצירת המסדרון אל נקודת הצליחה.
- באותו הלילה, על כתפי מפקד האוגדה, יחד עם מפקדיו ולוחמיו היה מוטל גורל המערכה וגורל האומה. על עמידתם הנאמנה